

Stanislav Sahánek – oběť nacistické zvěle

Třetí významnou postavou meziválečné germanistiky na Masarykově univerzitě byl Stanislav Sahánek. Narodil se 15. července 1883 v Trávníku u Kroměříže. (S místem narození možná souvisí i jeho celoživotní zájem o Marii von Ebner-Eschenbachovou.) Po maturitě v roce 1902 studoval krátce, jen jeden semestr, katolickou teologii v Olomouci. Poté v letech 1902–1906 germanistiku a bohemistiku na Karlově univerzitě v Praze. Po ukončení studia byl činný jako středoškolský profesor v Uherském Hradišti, v Třebíči a v Brně. Současně působil i jako lektor na Masarykově univerzitě a na brněnské technice. Roku 1921 promoval na filozofické fakultě Masarykovy univerzity u profesora Jana Krejčího s prací o Marii von Ebner-Eschenbachové („České prvky v díle Marie von Ebner-Eschenbachové“), roku 1935 pak se habilitoval pro obor německá literatura na Komenského univerzitě v Bratislavě. Roku 1939 byla *venia docendi* přenesena na Masarykovu univerzitu v Brně. Krátce na to byl navržen na mimořádnou profesuru – měl se stát nástupcem Jana Krejčího. Ten sice zprvu počítal s Vojtěchem Jirátem; když ten ale odmítl přejít do Brna, nepřicházel nikdo jiný než Sahánek v úvahu. V tomtéž roce však byly české vysoké školy, jak je známo, uzavřeny.

Stanislav Sahánek se zapojil do podzemní činnosti Obrany národa. Na jaře 1941 byl zatčen gestapem a o rok později, dne 27. února 1942, zahynul v koncentračním táboře Mauthausen. V roce 1947 byl S. Sahánek in memoriam jmenován řádným univerzitním profesorem a gymnaziálním ředitelem.

Stanislav Sahánek byl na jedné straně velmi zkušeným praktikem, který sepsal, sestavil a vydal četné příručky a pomůcky. Jako například příručku německého pravopisu nebo obsahy literárních děl či komentovanou četbu pro gymnázia (např. prózy Johanna P. Hebela). Všechny tyto tituly byly velmi oblíbené a vycházely v nových vydáních, některé dokonce ještě i po druhé světové válce. Sahánek byl rovněž činný jako překladatel; přeložil např. do němčiny *Dějiny české literatury* Arna Nováka. Byl rovněž autorem germanistických hesel pro velkou encyklopedii *Masarykův slovník naučný* atd.

Na druhé straně se Sahánek po celý život systematicky zabýval německy psanou moravskou literaturou. Od počátku to byla především Marie von Ebner-Eschenbachová, které se věnoval. Na obdobná regionálně ukotvená témata následovala řada článků a recenzí, z nichž nejvýznamnější je německy psané pojednání „Česká vesnice u Marie von Ebner-Eschenbachové“ (*Das tschechische Dorf bei Marie von Ebner-Eschenbach*). V roce 1934 vydal knihu *Ferdinand Saar*, jež byla současně jeho prací habilitační. Jedná se o monografii, jejíž druhá část je věnována české problematice u Saara. Obsírně se Sahánek zabývá těmi díly Saarovými, která nějakým způsobem souvisejí s Moravou (nebo s Čechami). Velkou roli zde hraje moravská krajina nebo moravské postavy. Sahánek přirozeně zkoumá i Saarův vztah k Čechům a srovnává jej v tomto bodě s Ebner-Eschenbachovou. Saar posuzoval české snahy o emancipaci spíše negativně, zatímco Ebner-Eschenbachová byla v tomto ohledu neutrální, nebyla nacionalistická.

Druhou větší publikací byla kniha *Literární biedermeier v německém písemnictví* (1938). První díl je spíše informativní, ve druhém představuje na konkrétních příkladech své teze: probírá život a dílo Stiftera, Grillparzera a Mörika. Téma biedermeieru bylo tehdy dosti aktuální (Kluckhohn, Pongs a další), v Praze se biedermeierem intenzivně zabýval také Vojtěch Jirátek, který toto téma analyzoval i v české literatuře, což Sahánek nedělal.

Stanislav Sahánek

Zdroj: Vlastivědný věstník moravský, 1. roč, s. X

Krátce před svým zatčením vydal Sahánek svou třetí knihu, a to *Přehledné dějiny německého písemnictví* (1941). Jedná se o téměř 300 stránek čítající vylíčení dějin německé literatury, které zřejmě mělo primárně sloužit praktickým účelům (k přípravě na maturity a podobné zkoušky). Nejrozsáhlejší a nejvyváženější jsou partie o německé klasice (18. století, klasika a romantismus). Nejstarší období jsou zpracována takřka jen heslovitě. Problémy jiného rázu se objevují v 19. století. Např. Heinrich Heine a Ludwig Börne jsou probíráni velmi stručně, vlastně jsou jen zmíněni (v rejstříku ke knize se jejich jména nevyskytují). Při prezentaci písemnictví 20. století jsou mnozí významní autoři vynecháni (např. Thomas Mann). V posledních kapitolách je zevrubně pojednáváno o „Heimatkunst“ a o „národně-socialistické literatuře“. Velkým kladem knihy je analýza německo-českých styků a německy psané literatury z Čech a Moravy. Tak na s. 48 je například zmiňován Freiherr von Petrasch a jeho Societas incognitorum, na s. 138 pak olomoucký romantik Joseph Leonhard Knoll (1775–1841) a jeho básnická škola.

Dílo vznikalo zřejmě pod silným politickým tlakem nacistů, z dobových zdrojů vyplývá, že Sahánkovi bylo vyhrožováno smrtí. Na druhou stranu se nedá zcela vyloučit, že by byl Sahánek měl, kdyby byl nezahynul v koncentračním táboře, kvůli tomuto textu politické potíže. Podobně jako například Ladislav Heger, který působil v Olomouci. (Heger byl na základě jedné brožury

o němčině, kterou uveřejnil za války, obviněn z kolaborace s nacisty a byl velmi dlouho vyloučen z pedagogického procesu.) Sahánek byl na české straně mezi prvními, kdo se soustavně zabýval moravskou německy psanou literaturou. O Marii von Ebner-Eschenbachové však před ním česky psali Jan Krejčí (v časopise „Naše doba“ 1902) a nordista Gustav Pallas roku 1907 v ročence gymnázia v Místku.

Dílo Stanislava Sahánka zůstalo bohužel jen torzem. Monografie o Ferdinandu Saarovi měla totiž být prostředním dílem trilogie, jejíž první díl měl být věnován Marii von Ebner-Eschenbachové a třetí Jakobu Juliovi Davidovi. Knihy o Saarovi a o biedermeieru byly kladně přijaty, jak dokazují pozitivní recenze. Nejvýše je hodnocena monografie o Saarovi a drobnější práce o Ebner-Eschenbachové. S výjimkou studie o Ebner-Eschenbachové v *Xenia Pragensia* (1929) byly všechny jeho práce psány česky, takže zůstaly německým čtenářům nepřístupné. (Kniha o Saarovi má jen krátké anglické shrnutí.) Psát česky bylo totiž tehdy politikum, např. jeho současník Antonín Beer psal některé své teoretické práce také česky, a ty proto zůstaly neznámé. Sahánkovy *Dějiny německé literatury v přehledu* byly prvním česky psaným dílem tohoto druhu a dlouho jediným zůstaly. Některá problematická místa by byl nepochybně ve druhém vydání korigoval, kdyby se byl dožil konce války. Nejde jen pouze o problémy politického rázu, ale i o některé formulace, na nichž je patrné, že vznikaly pod časovým tlakem.

Sahánkovo dílo (a současně i některé tendence, patrné v brněnské germanistice ve srovnání s pražskou) ocenil i jeden z nejkritičtějších duchů české germanistiky 20. století, Rio Preisner. Ocitujme z jeho neobyčejně kritického „Epitafu pro českou germanistiku“ z roku 1976:

Stanislav Sahánek, do své tragické smrti docent Masarykovy univerzity v Brně, navázal dílem na zájem Jana Krejčího o komparatistický výzkum německo-moravských literárních filiací, dílem se soustředil na tenkrát nové téma: výzkum epochy tzv. biedermeieru, téma, které paralelně s ním na pražské germanistice rozvinul Vojtěch Jirátko. Obdobně jako u Krejčího lze i u Sahánka zaznamenat – jak u nové badatelské generace ani nebylo jinak možné – metodologický přesun. Od někdejšího schererovského pozitivismu Krausovy školy přechází Sahánek k pokusu o strukturální rozbor na pozadí sociologických aspektů básnického díla. Sahánkova německo-moravská komparatistika je zastoupena studiemi o Marii Ebner-Eschenbachové a zejména pak monografií o Ferdinandu von Saarovi. U Sahánka dochází k důležité proměně perspektivy. Přenesení těžiště z Čech na Moravu viditelně proměnilo samu strukturu vztahu mezi českou a německou kulturou. Namísto strohé historicko-politické a kulturně a nábožensky podmíněné hraniční čáry mezi Čechy a říšskými Němci nastupuje vzájemně se prostupující symbióza české a rakouské kultury. Na rozdíl od pražské německé germanistiky se české germanistice v Brně díky jejímu komparatistickému gruntu daří uniknout svádění z Německa importované čiré duchovně. Česká komparatistika dostává zcela novou kvalitu. Její bojovně obranný charakter zůstává sice zachován, ale stává se mnohem komplexnějším a překračuje všechn nacionalistický dualismus. Jak vzdálena je Sahánkova česko-rakouská komparatistika „ideji husitství“ jeho učitele Arnošta Krause. Na Moravě si Sahánek uvědomuje, že česko-rakouský kulturněhistorický vztah nelze s vědeckou vážností redukovat na ideologický konflikt a že bez vědomí bohaté, pluralitní strukturovanosti tu nelze dojít k reálnému poznání. I Sahánek musí nakonec u rakouské aristokratky Marie von Ebner-Eschenbachové konstatovat nepochybný pozitivní etický vztah k prostému českému člověku – i když přísný a podmíněný autorčinnými pedagogickými sklony a ovšem také její „feudální“ perspektivou.²

2 PREISNER, Rio: „Epitaf pro českou germanistiku.“ In: Rio Preisner: *Když myslím na Evropu*. Praha: 2003, s. 210–211.